

SBORNÍK Z KONFERENCE

MLÁDEŽ A HODNOTY 2018

Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní
a multikulturní společnosti

Petra Potměšilová, Milena Öbrink Hobzová (eds.)

Mládež & Hodnoty
2018

8. a 9. listopadu 2018

SBORNÍK Z KONFERENCE

MLÁDEŽ A HODNOTY 2018

Výchova k hodnotám v kontextu
pluralitní a multikulturní společnosti

8. a 9. listopadu 2018

Cyriľometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého
Na Hradě 5, 771 00 Olomouc

Mládež & Hodnoty
2018

RECENZENTI SBORNÍKU:

doc. PhDr. Eva Souralová, Ph.D.

doc. PhDr. Lea Květoňová, Ph.D.

RECENZENTI PŘÍSPĚVKŮ:

prof. PhDr. PaedDr. Miloň Potměšil, Ph.D.

doc. PhDr. & Mgr. Petra Potměšilová, Ph.D.

doc. PhDr. Dana Knotová, Ph.D.

doc. PhDr. Lea Květoňová, Ph.D.

doc. PhDr. Jitka Lorenzová, Ph.D.

PhDr. Kamila Kmentová, Ph.D.

Mgr. & Mgr. Monika Břízová, Ph.D.

Mgr. Milena Öbrink Hobzová, Ph.D.

Mgr. Marcela Fojtíková Roubalová, Ph.D.

Mgr. Eva Urbanovská, Ph.D.

Mgr. & Mgr. Martina Kurowski, Ph.D.

Mgr. Michal Růžička, Ph.D.

Mgr. Jitka Vítová, Ph.D.

Mgr. Monika Kunhartová, Ph.D.

Mgr. Ivan Podmanický, Ph.D.

PhDr. Ing. Ludmila Trochtová

MgA. Markus Johan Öbrink, M.A.

1. vydání

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občansko-právní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

Editors © Petra Potměšilová, Milena Öbrink Hobzová, 2018

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2018

DOI: 10.5507/cmtf.18.24454085

ISBN 978-80-244-5408-5 (online: PDF)

OBSAH

Slovo úvodem.....	7
Mládež a její svět na počátku 21. století	9
BLAHOŠLAV KRAUS	
Axiologické diskursy v sociální pedagogice.....	21
JITKA LORENZOVÁ	
Axiologie v proměnách času a společenské poptávky	34
TOMÁŠ HUBÁLEK, MARTINA HUBÁLKOVÁ	
Výchova k hodnotám ve vztahu k profesnímu přesvědčení učitelů	44
JAROSLAVA ŠEVČÍKOVÁ	
Postoje učitelů základních škol k integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami	53
PETRA POTMĚŠILOVÁ	
Člověk se zdravotním postižením pohledem žáků středního školního věku.....	68
ZDEŇKA KOZÁKOVÁ	
Profesní dovednosti učitelů v oblasti speciálního vzdělávání jako hodnota pro provincii S'-čchuan.....	88
LING GUO, MILOŇ POTMĚŠIL, YONG ZHANG	
Použití videomodelingu k nácviku funkční hry u dětí s poruchami autistického spektra.....	104
EVA URBANOVSKÁ, ADÉLA HANÁKOVÁ, KATEŘINA ROČKOVÁ	
Terapie dobrodružstvím jako prostředek práce s hodnotami klientů v terapeutických komunitách.....	120
BOHDANA RICHTEROVÁ, TEREZA SOBASOVÁ	
Utváření hodnot v průběhu edukačního procesu ukrajinskými a českými učiteli	135
PAVLÍNA KOBZOVÁ	

Edukace žáků-uprchlíků v České republice	150
MARTINA KUROWSKI	
Postoj české většiny k imigrantům po migrační krizi očima cizinců	167
MILENA ŐBRINK HOBZOVÁ	
Náboženský potenciál u dětí podle Marie Montessori	180
MARCELA FOJTÍKOVÁ ROUBALOVÁ	
Co se stane po smrti? Víra v posmrtný život u věřících a nevěřících dětí v České republice	193
LUCIE KLŪZOVÁ KRÁČMAROVÁ, KATARÍNA DUTKOVÁ	

CONTENTS

Introduction	8
Youth and its world at the first time of the 21st century	9
BLAHOŠLAV KRAUS	
Axiological discourse in social pedagogy	21
JITKA LORENZOVÁ	
Axiology and how it changed over time and under the influence of social demand ...	34
TOMÁŠ HUBÁLEK, MARTINA HUBÁLKOVÁ	
Education to the values and professional beliefs of teachers	44
JAROSLAVA ŠEVČÍKOVÁ	
Primary school teachers' attitudes to integrations of children with special educational needs	53
PETRA POTMĚŠILOVÁ	
Person with disabilities through the eyes of primary school pupils	68
ZDEŇKA KOZÁKOVÁ	
Teachers' professional skills in the area of special education as a value for Sichuan Province	88
LING GUO, MILOŇ POTMĚŠIL, YONG ZHANG	
The use of videomodeling for the handling of the functional play in children with autism spectrum disorders	104
EVA URBANOVSKÁ, ADÉLA HANÁKOVÁ, KATEŘINA ROČKOVÁ	
Adventure therapy as a means of working with the values of clients in therapeutic communities	120
BOHDANA RICHTEROVÁ, TEREZA SOBASOVÁ	
Formation of values in the educational process by the ukrainian and Czech teachers	135
PAVLÍNA KOBZOVÁ	

Education of the pupils with the refugee background in the Czech Republic	150
MARTINA KUROWSKI	
Attitudes of czech majority to immigrants through the eyes of foreigners.....	167
MILENA ŐBRINK HOBZOVÁ	
Religious potential of children according to Maria Montessori.....	180
MARCELA FOJTÍKOVÁ ROUBALOVÁ	
What happens after death? Beliefs in an afterlife among religious and non-religious children in the Czech Republic	193
LUCIE KLŪZOVÁ KRÁČMAROVÁ, KATARÍNA DUTKOVÁ	

SLOVO ÚVODEM

Mezinárodní konference „Mládež a hodnoty“ se pravidelně koná od roku 2007, v průběhu let se stala místem pro setkání lidí a sdílení nápadů a idejí. Přicházejí na ni odborníci ze všech oblastí pedagogiky a výchovy, aby představili svůj nejnovější výzkum, sdíleli své teorie a vytvořili nové kontakty, které přesahují hranice, jak národní, tak hranice disciplín. Jsme hrdí na to, že jsme vytvořili atmosféru, která je inkluzivní, kde mohou odborníci spolupracovat na formování vědy pro budoucnost. Společným jmenovatelem je a vždy byl zájem o hodnoty a o to, jak tyto formují společnost a jsou samy formovány společností a lidmi, kteří v ní žijí.

Knihu, kterou právě čtete, je sborníkem nejlepších prací z letošní konference, která se uskutečnila v Olomouci ve dnech 8. a 9. listopadu. Příspěvky lze rozdělit do tří různých oblastí. První se zabývají obecnou charakteristikou hodnot, vývojem a charakteristikou hodnot mezi mladými lidmi. Druhá část se zaměřuje na hodnoty u konkrétních skupin, například u osob se speciálními vzdělávacími potřebami, a také na otázky týkající se menšin a etnické identity. Závěrečný díl se orientuje na hodnoty ve vztahu k náboženství a víře.

Některé z příspěvků lze označit jako přehledové studie, zatímco jiné prezentují původní výzkum. Pro všechny je však společná úroveň kvality, neboť prošly příslušnou odbornou kontrolou, včetně důkladného dvoukolového recenzního řízení. Doufáme, že různorodost témat nejenže nabídne určitou variaci, ale také vyzve k prozkoumání nových oblastí a objevování dalších zajímavých aspektů stále uchvacujícího tématu hodnot.

Petra Potměšilová
Milena Öbrink Hobzová

INTRODUCTION

The international conference Youth and Values has been organised every second year since 2007 and over the years developed into a meeting ground for both people and ideas. From all different areas of education experts have come together to present their latest research, to share their theories and to make new connections over borders, national as well as disciplinary. We pride ourselves on having created an atmosphere which is inclusive, where professionals can work together to shape the science of tomorrow. The common denominator is and has always been the interest in values and how these shape and are shaped by society and the people in it.

The book you are holding in your hands is a collection of some of the best work presented at this year's conference, which took place in Olomouc on the 8th and 9th November. The papers are divided into three different areas. The first focuses on the general characteristics of values and on the evolution and characteristics of values among young people. The second sets eyes on values within specific groups, for example people with special needs, and issues related to minorities and ethnic identity. The final group addresses values in relation to religion and belief.

Some of the contributions can rather be described as overview studies, while others present original research. They all have their level of quality in common, and have gone through relevant and professional scrutiny, including a thorough peer-reviewing process. The diversity of topics will hopefully not only offer some variation, but also invite you to explore new fields and discover new interesting aspects of the ever captivating topic of values.

Petra Potměšilová
Milena Ůbrink Hobzová

MLÁDEŽ A JEJÍ SVĚT NA POČÁTKU 21. STOLETÍ

YOUTH AND ITS WORLD AT THE FIRST TIME OF THE 21ST CENTURY

BLAHOŠLAV KRAUS

Univerzita Hradec Králové, Česká republika

***Abstrakt:** Cílem příspěvku je snaha o ucelený pohled na současnou mládež z hlediska jejího životního stylu. Autor charakterizuje s oporou o řadu výzkumů současnou mládež, její životní styl, specifickou pozornost věnuje jejímu životu v kyberprostoru. V poslední části se zabývá vývojovými trendy hodnotové orientace a na základě komparace deseti výzkumů přináší pohled na hodnotovou orientaci současné mládeže.*

***Klíčová slova:** Mládež; hodnotová orientace; životní styl; generace; kyberprostor; média.*

***Abstract:** The aim of the paper is to find a comprehensive view of contemporary youth in terms of lifestyle. The author characterizes with support for a number of research the contemporary youth, its lifestyle, the specific attention devoted to her life in cyberspace. The last part deals with developmental trends of value orientation and, based on the comparison of ten researches, gives a perspective on the value orientation of the current youth.*

***Keywords:** Youth, lifestyle; generation; youth; cyberspace; medi; value orientation.*

1 Současná mládež

Mládež je vždy součástí dané společnosti, v níž žije. Je to sociální skupina příslušející k určitému sociálnímu systému. Chceme-li charakterizovat

populaci mládeže, musíme ji vnímat v dimenzích doby a společenských poměrů, v nichž tato generace dozrává. Mládež nemá jiné názory, vzory, jiné pohledy na život a na svět, než je ten, který ji obklopuje (Beck, 1986, s. 122).

Před šedesáti lety E. Z. Friedenberg v publikaci *Dospělost bez dospívání* popisuje tehdejší mládež západní Evropy jako mlčící, odcizenou, apatickou a odhaluje, co v té době ovlivňovalo proces dospívání. Je zajímavé, jak je to pro nás aktuální dnes, když říká, že individualismus jakožto cesta k úspěchu ve společnosti ovládané ekonomickými potřebami industrializace a impéria těžko může sloužit za vzor mládeži (Friedenberg, 1987).

V r. 2006 vyšla publikace *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*, ve které jsme se na základě pětiletého výzkumného programu snažili ukázat, jak a čím žije mládež té doby. Zabývali jsme se tehdy jejím životním stylem, trávením volného času, hodnotovou orientací, postoji k manželství a rodičovství, životními problémy včetně deviantního chování. O některých výsledcích jsem informoval ve svém příspěvku na konferenci „Mládež a hodnoty“ před šesti lety (Kraus, 2012).

Společenský vývoj však pokračuje mílovými kroky dál. Nezpochybnitelným faktem je, že žijeme ve světě, který prochází mnohazměrným a mnohoznačným vše postupujícím procesem společenské transformace. To se promítá do života nás všech a mladou generaci zasahuje obzvlášť. Už samotné vymezení kategorie mládeže se stává čím dál obtížnější, složitější.

Období mládeže se v posledních desetiletích rozšířilo oběma směry – urychlilo a zkrátilo se období dětství a oddálil se nástup dospělosti. V souvislosti s otázkami mládeže mnozí badatelé v posledních letech tvrdí, že nelze přesně říci, kdy mládež vstupuje do dospělosti, a že je třeba vypracovat nový model tohoto přechodu. Zdá se, že již nejde o nějak ohraničenou etapu života. V současnosti se začíná mísit věk mládeže a věk dospělosti, které doposud byly oddělené. Rysy, které dříve označovaly vstup do dospělosti, se mění. Souvisí to i se změnami týkajícími se vstupu na pracovní dráhu a rodin a jejich zakládání. Čím dál typičtější je to, co jsme konstatovali ve zmíněném výzkumu již před více než deseti lety, a to je, že mladí lidé zůstávají doma, značná část jich je na své orientační rodině závislá (bydlení, finanční propojení, známosti rodičů) a ta funguje jako „mamahotel“ (Kraus, 2006).

Dochází také k výraznější sociální diferenciaci mezi mladými lidmi. Pomíneme-li sociální rozvrstvení, které svým způsobem kopíruje rozvrstvení celé společnosti, „rozpadá“ se minimálně do pěti dost odlišných skupin (procenta jsou průměrem z různých výzkumů): mladí lidé zamě-

ření na výkon a osobní úspěch (25 %), zaměření na vztahy a společenství (20 %), zaměření na ochranu přírody a zdravý životní styl (15 %), „pohodáři“ a „konformisté“ (30 %) a „ztroskotanci“ (10 %). Z křesťanského hlediska je „perspektivní“ hlavně druhá a třetí skupina. Mezi nimi je řada lidí se skutečným smyslem pro duchovní život – tedy pro důraz na vztahy a poznání, službu a odpovědnost, lásku a pravdu (Regendová, 2006).

Vzhledem k uvedeným skutečnostem lze konstatovat, že do kategorie současné mládeže vstupují dvě generace. Zprvč tzv. generace Y, která se rodila přibližně v letech 1980–1995. Její příslušníci bývají charakterizováni jako *narcističtí, mají spoustu optimismu a mnohdy přehnané sebevědomí. Vyrostli v kultuře změn (pád socialismu, nástup internetových technologií), a tak se jich sami nebojí, jsou velmi flexibilní. Žijí rychle, nemají rádi klasické hierarchické uspořádání společnosti. Ale nechtějí měnit svět, jen se chtějí mít dobře. Jde o první generaci s mobilem v ruce, která ráda cestuje, pro kterou je zábava mnohem důležitější než práce. Zároveň je to také první globalizovaná generace. Často i v dospělosti bydlí u rodičů či v pronajatém bytě. Neradi se vážou, většinou žijí „na hromádce“ a jejich druhou „rodinou“ jsou kamarádi, s nimiž udržují vztah i prostřednictvím moderních technologií. Peníze považují nikoliv za cíl, ale jen za prostředek, jak si užívat života – klidně se zadlužují (nechtějí dlouhodobě šetřit, ale užívat si právě teď)* (Chum, 2013).

Nemají odpovědnost a jen tak proploouvají životem. Nicméně i ona generace Y má své hodnoty a ideály. Ty jsou však úplně odlišné ode všech, se kterými jsme se doteď setkávali. Je to generace, kterou nejlépe charakterizuje anglické slovíčko *free*. Tato generace si dokázala vybudovat vlastní ideály – užívání si života. Žít život, nikoliv ho jen přežívat. Vychutnávat si všechny radosti, které jim svět nabízí. Využívat všechny možnosti, které jim vyspělá společnost poskytuje, a neomezovat se kvůli rodině, práci, místu bydliště, politické situaci či snad kvůli financím.

A druhá generace tvořící současnou mládež je generace Z. Její příslušníci se narodili mezi léty 1995–2010, tedy již v digitálním světě, od malička jsou na sociálních sítích, do první třídy jdou s mobilem v kapse a s tabletem v tašce. Všechno si fotí, natáčejí a sdílejí na sociálních sítích. Navštěvují kanál Youtube, různé blogy a jejich idoly jsou youtubeři. Jejich hlavní (a mnohdy jedinou) zábavou je internet a v důsledku toho mají malou zkušenost v navazování skutečných sociálních vazeb. Jsou zvyklí projevovat „natvrdo“ svůj názor, díky diskusím na sociálních sítích jsou od malička hodně otrlí a ničeho a nikoho se nebojí (Chum, 2013).

Vyrůstají většinou s jedním sourozencem či jako jedináčci. Rodiče se o ně bojí, a tudíž jim (i z vlastní pohodlnosti) nevadí, že potomci tráví veškerý volný čas u počítače. Kamarády mají proto z velké části ve virtuálním světě. Dokážou se rychle adaptovat na nové situace, nezvládají se nadlouho soustředit. Odmalička se učí anglicky, mnohem rychleji dospívají a rychle se i „specializují“. Ve svém oboru mohou vynikat, všeobecný rozhled ale považují za ztrátu času. Na rozdíl od generace Y je jejich touhou změnit svět a více než třetina z nich velmi usiluje ve své práci o úspěch. Koneckonců – ještě nezletilí youtubeři, kteří už mají na svém kanálu stovky tisíc odběratelů a vydělávají tak mnohdy násobky toho, co jejich rodiče, jsou jasný důkaz (Chum, 2013).

Žijí ve světě, který nikdo z dospělých není schopen pochopit, neboť je v něm obrovské kvantum relevantních, a především irelevantních informací. Musí se sami naučit rozeznávat důležité informace, protože tohle je nikdo nenaučí, neboť kritické myšlení ovládá málokdo. Jsou také odmalička konfrontováni s virtuální realitou, kterou přestávají vnímat jako alternativu – je to prostě a jednoduše stejně opravdová realita jako ta, ve které každé ráno vstáváme do práce (Lacko, 2014).

Současné mládí provází také řada rizik. Dokonce se někdy mluví o rizikové mládeži. Riziko lze chápat jako nebezpečí, možnost škody, ztráty, nezdaru ap. O současné mládeži se někdy mluví jako o sociální skupině, kterou nejcitlivěji zasáhly společenské změny. **Za posledních pět let došlo k výraznému posunu reflexe vlastního života a budoucnosti.** Od vize růžové bezproblémové budoucnosti se členové mladé generace posunuli k vnímání rizik, stresu a ke strachu z budoucnosti (Tvrdoň, 2006).

Zajímavé výsledky přinesl výzkum mezi vysokoškoláky odhalující jejich názory na rizika mládeže v současné době. Za největší riziko pokládají snadný přístup ke drogám a alkohol, hned následuje působení médií (prezentovaná agresivita, počítačové hry), dále nefungující rodina (příliš zaneprázdnění rodiče) a proměny hodnotového systému (Švarcová, 2006, s. 163).

U. Beck ve své knize příznačně nazvané *Riziková společnost* za největší riziko pokládá individualizaci, pro níž jsou typické následující tři znaky: 1. vyvázání z historicky podmíněných sociálních vazeb a forem, 2. ztráta tradičních jistot a stability (v oblasti vědění, víry a norem), 3. reintegrace, jež je novým druhem sociální vázanosti (Beck, 1986, s. 205).

V důsledku toho a současně nároků, které přináší současná doba, se mládí dostávají do stresujících situací, kdy snaha „být cool“ je současně provázána pochybnostmi o sobě samém. Toho pak využívá trh, který je přesně zacílen na tvorbu identity dospívajících (Punová, 2015).

Současná doba přímo podporuje a zvyšuje možnost individuálního způsobu života, ale i vyústění do izolovaných a anonymních forem života. Životní model ve smyslu „postarej se každý sám o sebe“ přispívá k osamocení. Proces individualizace u mládeže tak vyúsťuje v individualismus, který představuje nebezpečí pro další vývoj společnosti.

V každém případě potřebuje mladý člověk něco stabilního, vůči čemu by se mohl přizpůsobovat, resp. revoltovat. Pevný prubířský kámen, na němž by se vybrušoval a uvědomoval si svou osobnost. Je-li kolem všechno v pohybu, stává se proces sociálního zrání neobyčejně složitý, náročný na orientaci a vytrvalost. Mladý člověk pak tápe, bloudí narážející na odpor tam, kde by ho nečekal, a naopak, propadá se tam, kde by očekával oporu.

Dochází také k destrukci tradičních sociálních rolí a sexuální identity. Homosexualita se samozřejmě vine celou lidskou historií, jen se mění její společenská akceptace a rozsah. Nabízí se otázka, jakou výpověď poskytuje o stavu společnosti. Ze zahraničí přicházejí genderově korektní požadavky na uznání třetího pohlaví, na nahrazení genderově nevyváženého označení tatínek, maminka neutrálním pojmem rodič.

Proměňuje se tak i obsah rolí manžel, manželka, otec, matka způsobem, že protikladné role se prolínají. Problém je, že muži, kteří akceptují genderové požadavky, se stávají pro ženy nezajímavými, jsou nesamostatní, neodpovědní, jsou to mamánkové, kteří si manželství představují jako mamahotel se sexem. O stavu instituce manželství a rodiny vypovídá fakt, že v roce 2017 se polovina dětí narodila mimo rodinu s uzavřeným sňatkem, tedy nesezdaným párům anebo singl ženě, z níž se stává samoživitelka. Po staletí byla rodina na základě sezdaného páru nezpochybnitelnou jistotou v životě lidí a společnosti. Současnou mladou generaci ve vztahu k manželství charakterizuje otázka „k čemu manželství?“.

Stále více se vytrácí historický čas, kontinuita mezi minulostí, přítomností a budoucností. Ztrácí se historický kontext, kdy je realita vnímána jako řetězec příčin jdoucích z minulosti přes současnost do budoucnosti. Ztrácí se schopnost zařadit sebe sama a svou generaci do historických souvislostí. Bez chápání souvislostí mezi minulostí a přítomností se ztrácí logika prožívané skutečnosti. Život se stává nahodilým fenoménem skládajícím se z postupných událostí „ted“, které postrádají souvislost. Každý článek řetězce událostí „ted“ je proto konzumován jako izolovaný prožitek bez příčin a důsledků. Ztráta historických kořenů znamená nepochopení současné společenské skutečnosti a vydává jedince na pospas propagandě a manipu-

laci médií, sociálních sítí, politiků a dalších subjektů. To podporuje i ústup četby a z toho vyplývající neznalost pramenů. Jedinci mladé generace jsou proto převážně konzumenti interpretací a ne jejich kritičtí příjemci nebo dokonce autentičtí interpreti (Sak a kol., 2007).

Pro oblast výchovy a vzdělávání je důležité vědět, že radikální odklon postmoderního člověka od moderny a jejích hodnot způsobil během posledních dvou generací jakýsi druh „nové negramotnosti“. Tato negramotnost zasahuje hlouběji do oblasti elementárních znalostí z exaktních věd. Jejich získávání je poměrně náročné, je spojeno s požadavkem disciplíny, trpělivosti, houževnaté práce a většina mladých lidí dnes není ochotna tuto cestu podstoupit (Podzimek, 2018).

2 Mládež v kyberprostoru

Život člověka a společnosti se odehrává v čase a prostoru. Tím, že nové generace neznají minulost, nemohou ji ani reflektovat a zplošťuje se jim tak časová dimenze života. K tomu přispívá přesun do kyberprostoru bez času. Život a bytí ztrácí časové ukotvení. Tím se dostáváme k nejtypičtějšímu znaku charakterizujícímu současnou mládež, a to je život na sociálních sítích. Ne náhodou je někdy také označovaná jako kybergenerace.

Nástupem nových infomačních technologií, vznikem kyberprostoru a virtuální reality se mění i procesy socializace, sociálního zrání. Přinášejí zcela nový typ reality, ve kterém se mladí lidé pohybují.

Podle P. Saka se významně mění sociální a mentální pole současné mládeže. Nejradikálněji sociální pole mění právě média a nové komunikační technologie. Všechny mediální aktivity podle jeho výzkumů zaberou mládeži ve věku 15–30 let 37 hodin týdně (Sak & Saková, 2004, s. 194).

V řadě případů má toto chování přímo závislostní charakter. Uvádí se, že právě ve věku 15–20 let se jedná o turbulentní období s řadou dynamických změn a se třemi okruhy potřeb: vytvoření pevné a stabilní identity, navázání blízkých a stabilních vztahů s vrstevníky a romantickými partnery a přizpůsobení se vyvíjející se sexualitě. Právě v této věkové kategorii najdeme jednu z největších prevalencí závislostního chování či nadměrného používání internetu. Kyberprostor se stává součástí jejich každodenního života. Internet je spolehlivý vždy přístupný prostředek na zvládnání emoční přecitlivělosti a lability. Dospívající na to využívají celé spektrum aktivit

na internetu – od sledování videí přes běžné chatování, sociální sítě nebo hraní online her (Blinka, 2015).

V kyberprostoru se utváří také jiná, virtuální normalita. V počítačových hrách, na chatech, v sexuálních aktivitách a v dalších formách virtuální existence jsou normy sociálního chování posunuty ve směru od sociální normality přirozeného světa (Sak, 2007). Výsledkem je nárůst deviantního chování.

O generaci, která žije v kyberprostoru, se mluví také jako o „digital native“, na rozdíl od generace předcházející, označované jako „digital immigrants“. Příslušník této generace ve svých jednadvaceti letech odešle, resp. přijme 250 000 e-mailů či textových zpráv (SMS), stráví 10 000 hodin s mobilem, 5 000 hodin hraje videohry a 3 500 hodin je na sociálních sítích (Windisch & Medman, 2008). Takový typický digitální domorodec je buď trvale nebo většinou online ve spojení s přáteli, nechává se budit mobilem, uspávat hudbou z mobilu atd.

Podle výzkumu, jehož se účastnilo 300 středoškoláků v Královéhradeckém kraji, jich přes 50 % tráví přes 2 hodiny denně na sociálních sítích, část z nich až 5 hodin, a to nejen prostřednictvím počítačů, ale dnes už často také smartphonů. Ukázalo se také, že čím vyšší ročník, tím doba narůstala. Za pozornost stojí, že pětina mladých komunikuje s lidmi, které osobně nezná (Hrůza, 2014).

Podle rozsáhlého norského výzkumu mladistvých jich 80–90 % používá počítač či mobil ještě hodinu před spaním, což má mimo jiné za důsledek, že déle usínají a spánkový deficit činí až 2 hodiny. Řada jich používá mobil i po ulehnutí. To vše zvyšuje denní únavu, vyvolává deprese, zvyšuje pravděpodobnost psychopatologických změn (Hysing, Pallesen, Jacobson & Sivertsen, 2015). M. Spitzer ve své publikaci *Kybernemoc* charakterizuje současnou mládež v důsledku zjetí kyberprostorem jako nepozornou, nevzdělanou, nepohyblivou (Spitzer, 2015).

Na internetu hledají mladí lidé i pomoc v těžkých životních situacích, protože nechtějí riskovat, že se o jejich návštěvě u odborníka někdo dozví. Internet slouží jako mezikrok k vyhledávání pomoci osobně. Frost a Casey zjistili, že ti, kteří při sebepoškozování nebo sebevražedných úvahách vyhledali pomoc online, měli vyšší tendenci vyhledat pomoc i v budoucnosti. V online skupinách hledají emocionální a sociální podporu, informace či povzbuzení od někoho zkušenějšího (Frost & Casey, 2016).

3 Mládež a hodnoty

Výše uvedená charakteristika současné mládeže a jejího životního stylu nepochybně ovlivňuje i její hodnotový systém. K proměnám hodnot dochází jak pod vlivem objektivně daných faktorů a podmínek, tak pod vlivem faktorů a pohnutek subjektivních, přičemž subjektivní faktory jsou velkou měrou ovlivňovány faktory objektivními. Proměny hodnot jsou tak generovány geomorfologickými podmínkami, klimatem životního prostředí, politickým systémem a společenským uspořádáním, ale i kulturní úrovní dané společnosti a jejími tradicemi. Bezprostředně a intenzivně se hodnotové spektrum v poslední době proměňuje právě v souvislosti s novými informačními technologiemi a masovými komunikačními prostředky, a to vše pod tlakem biologické podstaty člověka a jeho biosomatických, kulturních a duchovních potřeb a zájmů (Spousta, 2008).

Už ve svém příspěvku v r. 2012 jsem popisoval posuny v hodnotovém žebříčku středoškolské mládeže na základě výzkumu, který jsme realizovali opakovaně od konce osmdesátých let až do r. 2010. V průběhu těchto let bylo možné sledovat, jak v osmdesátých letech dominovala konzumnost v životním stylu mladých lidí, která však postupně klesala. V devadesátých letech přední místa v hodnotovém žebříčku zaujaly hodnoty (svoboda, spokojenost, mít úspěch), které ukazují na preferenci hedonistického přístupu k životu. Postupně dochází k valorizaci soukromé sféry a devalvací společenských hodnot. Po r. 2000 jsme registrovali opět jistý nástup konzumnosti a další propad společenských hodnot (Kraus, 2012).

Obdobně tomu je i ve výzkumu P. Saka, který sledoval vývoj hodnotové orientace u mládeže (ve věku 15–30 let) v období od r. 1993 do r. 2002. V průběhu sledovaných let rostl význam hodnot svoboda, úspěšnost v zaměstnání, uspokojování vlastních zájmů, koníčků, demokracie – celkově tedy hodnot uspokojujících převážně vlastní potřeby. Naopak pokles v průběhu sledovaných let zaznamenaly hodnoty životní prostředí, a především být užitečný, pomáhat druhým (Sak & Saková, 2004).

Také ve výzkumu více než 857 adolescentů olomouckého a zlínského regionu se potvrzuje podobný trend. Pořadí na prvních místech bylo následující: zdraví, přátelství, láska, partnerství (rodina), vzdělání. Autorky tohoto výzkumu konstatují, že současná česká mladá generace ve světle realizovaných výzkumů představuje jakési zrcadlo celé společnosti. Budování neoliberalního systému vytvořilo půdorys hodnotového přesvědčení adolescentů, v jehož centru stojí autonomní individuum, pro něhož je klí-

čové uspokojení vlastních zájmů. Přesah k druhým lidem hraje stále menší roli, pokud jimi ovšem nejsou přátelé, kteří pochopitelně zpětně přispívají k uspokojování sociálních potřeb jedince (Preisová Krejčí & Čadová, 2006).

Jak tomu je v posledních letech, jsme zjišťovali na základě deseti vybraných závěrečných prací z univerzit v Olomouci, Brně, Zlíně, Českých Budějovicích, Liberci, Plzni a Hradci Králové, takže pokrývají z větší části naše území. Velikost výběrových souborů se pohybovala od 100 do 250 respondentů ve věku 15–19 let, ve dvou případech 15–25 let. I když metodologické přístupy (jednalo se o dotazníky vlastní konstrukce) nebyly úplně stejné, výsledky všech těchto šetření byly velmi podobné nebo úplně stejné. Prvá místa zaujímaly hodnoty přátelství, svoboda, zdraví, láska, kamarádi. Jenom ve třech výzkumech se mezi prvních pět hodnot dostala rodina. Naopak na konci hodnotových žebříčků se svorně objevovaly hodnoty společenská angažovanost, pomoc druhým, charita, veřejně prospěšná činnost, blaho národa, být užitečný druhým. Z těchto výsledků zřetelně vyplývá, že trend, který existoval do počátku nového století, se nezastavil a naopak spíše posílil. Dominují hodnoty uspokojující osobní potřeby a zájmy a společenské hodnoty se propadají.

K tomu je třeba dodat, že však i podoba samotných hodnot prochází změnami. Lze to ilustrovat na hodnotě přátelství. Není přítel jako přítel. V současnosti tato hodnota nemá tradiční podobu osobních vztahů, ale díky životu v kyberprostoru je vnímána jako přátelství na sociálních sítích. Přátelství dostává zcela jinou konotaci, jiný obsah. Často je také anonymní. To způsobuje, že se méně ovládáme a adekvátně tomu se méně snažíme o přiměřené sociální chování. Často také dochází ke zneužití sociálních kontaktů (přátelství), např. pedofilové, různí podvodníci. Digitální média v sociálních vztazích a emocích škodí. „Ve skutečnosti digitální sítě dělají naše děti a mladistvé osamělými a nešťastnými“ (Spitzer, 2014, s. 106).

M. Tvrdoň hodnotí podobně situaci na Slovensku. Sociální politika mládeže se orientuje převážně na materiální podmínky pro důstojný život mladých lidí. Převažuje oblast ekonomických, právních a kulturních parametrů. Je však velmi důležité morální klima společnosti a respektování objektivních etických norem, které se následně promítají do způsobu a kvality života mládeže. Tato axiologická rovina nastoluje problematiku hodnot a hodnocení ve společnosti ve vztahu k individuálnímu, subjektivnímu žebříčku hodnot. Ve všeobecnosti mladí lidé na Slovensku upřednostňují individuální hodnoty jako šťastný život, dobré zaměstnání, přátelství, spokojenost, majetek, peníze (Tvrdoň, 2006).

Víme, že hodnotová orientace se pod vlivem různých endogenních i exogenních faktorů v průběhu života mění. Nicméně trendy, o kterých jsme hovořili, se projevují i v hodnotovém žebříčku dospělých. Podle výzkumu AV (CVVM) se ukazuje, že od r. 1990 až do r. 2008 se první devítka výroků nijak zvlášť nemění a dominují hodnoty: žít ve spokojené rodině, mít přátele, pomáhat svým nejbližším, mít zajímavou práci. Na konci žebříčku figurují takové výroky jako aktivně se podílet na ochraně přírody, podílet se na zlepšení života v místě bydliště. Pro změny ve struktuře hodnot v dospělé populaci ČR podle zmíněných výzkumů je charakteristické: celkově poklesl význam práce, ale zvětšila se váha práce jako zdroje vysokých výdělků a obav ze ztráty zaměstnání, vzrostla váha spokojeného života (spokojená rodina, přátelé). Indikace napovídající o hédonismu se v posledních letech rozdělily do dvou faktorů. Jeden si zachoval tradiční rysy (příjemný život, užívat si, věnovat se zálibám), druhý spojuje kariéru, moc, luxus. Nově se ukazuje faktor přináležetosti k jisté sociální síti (Prudký a kol., 2009).

Závěr

Nabízí se otázka: „Je nějaká možnost nežádoucí trendy v životním stylu a hodnotové orientaci mladých lidí ovlivnit?“ Současná česká mladá generace ve světle výzkumů představuje jakési zrcadlo současné společnosti. Více než pětadvacet let budování neoliberálního systému vytvořilo základní půdorys hodnotové orientace mládeže, v jehož centru stojí individuum, upokojujání vlastních potřeb. Orientace na druhé lidi, společenskou užitečnost ustupuje do pozadí.

Ze všeho, co bylo řečeno, zřetelně vyplývá, že se nacházíme ve složité době – my jako vychovatelé, učitelé i oni. Není jednoduché čelit tlaku médií, tomu, co se odehrává na sociálních sítích, kompenzovat to, co v současnosti v čím dál větší míře nezvládá rodina. Je třeba, aby na takovou složitou výchovnou činnost byl člověk speciálně připraven, a to, jak se ukazuje, vůbec není jednoduché. Příprava pedagogických pracovníků, kteří se věnují mládeži, je z tohoto hlediska nedostatečná. S touto složitou situací se dokáží do jisté míry vypořádat spíše vychovatelé, sociální pedagogové, podstatně méně učitelé středních škol.

V zásadě lze v jistém smyslu souhlasit s D. Lackem, když ve svých úvahách na otázku, „zda je dnešní mládež zkažená“, odpovídá – dnešní mládež není zkažená, jen to má podstatně těžší než kterékoliv jiné pokolení a my jí v tom, upřímně, moc nepomáháme (Lacko, 2014).

Kontakt na autora:

blahoslav.kraus@uhk.cz

Literatura:

- Beck, U. (1986). *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Mein: Suhrkamp.
- Blinka, L., a kol. (2015). *Online závislosti*. Praha: Grada.
- Červenková, A. (2014). *Hodnotová orientace dětí a mládeže*. Diplomová práce. Plzeň: ZU PdF.
- Friedenberg, E. Z. (1987). *Dospělost bez dospívání*. Praha: Mladá fronta.
- Frost, M., & Casey, L. (2016). Who Seeks Help Online for Self-Injury? *Archives of suicide research*, 20(1), 69–79.
- Hanáková, T. (2008). *Hodnotová orientace a životní styl mládeže*. Diplomová práce. Brno: MU PdF.
- Hrůza, J. (2014). *Volný čas jako součást kvality života středoškolské mládeže*. Diplomová práce. Hradec Králové: UHK PdF.
- Hysing, M., Pallesen, S., Jacobson, R., & Sivertsen, B. (2015). Sleep and use of electronic desices in adolescence: results from a large popularisation based. *STUDY BMJ, Open5*.
- Chum, S. (2013). *Současné generace X, Y a Z – krátké seznámení*. Dostupné z: <https://sebastianchum.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=372981>
- Kraus, B. (2012). Utváření hodnotové orientace mládeže v průběhu posledních třiceti let. *Paidagogos*, (2), 30–46.
- Kraus, B. (2006). *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido.
- Lacko, D. (2014). *Je dnešní mládež zkažená?* Dostupné z: <https://www.kzamyleni.cz/je-dnesni-mladez-zkazena/>
- Makovská, K. (2013). *Hodnoty a hodnotová orientace adolescentů*. Diplomová práce. Brno: Mendelova univerzita, Institut celoživotního vzdělávání.
- Podzimek, M. (2018). Narcismus ve výchově a vzdělání. *Pedagogická orientace*, 28(1), 5–24.
- Ponikelská, L. (2009). *Hodnotová orientace mládeže*. Bakalářská práce. Liberec: Technická univerzita, Fakulta přírodovědně humanitní a pedagogická.
- Preisová Krejčí, A., & Čadová, L. (2005). *Hodnotová orientace a životní postoje současných adolescentů*. Dostupné z: www.paidagogos.net/issues/2006/1/1/article.html
- Prudký, L. (2009). *Inventura hodnot. Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti české republiky*. Praha: Academia.
- Punová, M. (2015). Práce s mládeží v době nejisté. *Sociální pedagogika*, 3(1), 70–84.
- Regendová, K. (2006). Mladí lidé – naděje budoucnosti? *Katolický týdeník*, (2).
- Rossmánová, K. (2013). *Hodnoty současné mládeže*. Bakalářská práce. České Budějovice: JU PdF.
- Sak, P. (2016). Generace, mládež a její výzkum. *Mládež a společnost*, 22(2), 7–23.
- Sak, P., a kol. (2007). *Člověk a vzdělání v informační společnosti*. Praha: Portál.
- Sak, P., & Saková, K. (2004). *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis.

- Sedláček, I. (2007). *Hodnotová orientace dětí a mládeže*. Bakalářská práce. Zlín: UTB FHS.
- Spitzer, M. (2015). *Cyberkrank*. Munchen: Droener Verlag.
- Spitzer, M. (2014). *Digitální demence*. Brno: Host.
- Spousta, V. (2008). Krize současné společnosti a proměny hodnot na přelomu tisíciletí. *Pedagogika*, 18(3), 241–251.
- Šafaříková, D. (2012). *Hodnotová orientace středoškolské mládeže*. Diplomová práce. Olomouc: UP PdF.
- Švarcová, E. (2006). *Rizika mládeže v současné době*. In Z. Truhlářová & M. Smutek, *Riziková mládež v současné společnosti* (s. 162–165). Hradec Králové: Gaudeamus.
- Tománková, B. (2015). *Hodnotový svět současné mládeže*. Bakalářská práce. České Budějovice: JU PdF.
- Tvrdoň, M. (2006). Riziková mládež jako sociálně-politický problém v Slovenské republice. In Z. Truhlářová & M. Smutek, *Riziková mládež v současné společnosti* (s. 10–37). Hradec Králové: Gaudeamus.
- Vaňková, Š. (2015). *Hodnotový systém mládeže a sociální prostředí*. Diplomová práce. Hradec Králové: UHK PdF.
- Windisch, E., & Medman, N. (2008). Understanding the digital natives. *Ericsson Business Review*, (1), 36–39.
- Všetula, R. (2017). *Hodnotová orientace mládeže v regionu Šternberk*. Bakalářská práce. Olomouc: UP PdF.